

підприємства як стратегічний орієнтир свого розвитку вибирають максимальне використання у виробництві «високих технологій», об'єднуючи на практиці стратегії підприємництва і прибутку. Така стратегія передбачає уміле поєднання стабільного виробництва з постійним освоєнням принципово нових технологій і видів продукції. При цьому проводяться ґрунтовні наукові дослідження, але проекти з більшою часткою ризиків не стають центральною частиною стратегічного плану. Це достатньо складне, динамічне управління, що вимагає постійного розрахунку фінансових та інших ризиків, гнучких структур управління, високого рівня професіоналізму всього персоналу фірми.

Вищеперелічені загальні положення знаходять своє відображення у побудові системи управління персоналом фірми, модифікації наймання і навчання персоналу, прогнозуванні майбутніх потреб у працівниках. Отже, практика функціонування передових зарубіжних фірм свідчить про переваги чіткого взаємозв'язку стратегічних рішень щодо управління підприємством з системою управління персоналом на основі послідовного застосування програмно-цільового підходу.

Для реалізації стратегії яка базується на програмно-цільовому методі щодо управління персоналом використовують інструменти економічної політики. Особливо у тих випадках, коли підприємство не завжди має можливість повністю мобілізувати додаткові фінансові і матеріальні ресурси для розвитку персоналу. Успішно вирішуючи завдання використання ресурсів, підприємство недостатньо вирішує питання їх відтворення, що вимагає більшої тривалості інвестиційного циклу. Основним інструментом такого підходу стосовно розвитку персоналу є розробка цільових програм, які формуються, виходячи із державних програм розвитку.

Отже, управління на основі цілей розглядається як новий «гнучкий» метод, що забезпечує взаємозв'язок творчих підходів працівників із завданнями, які окреслюють керівники. Суттю програмно-цільового управління є формування цілей управління, виявлення проблем, що вимагають вивчення, розробка програми або стратегічного плану вирішення проблем, усунення перешкод на шляху досягнення поставлених цілей.

Список використаних джерел:

1. Корсикова Н.Н. Программно-целевой подход в управлении процессами реструктуризации на предприятиях промышленности. Экономика: проблемы теории та практики : зб. наук. праць. вип. Т. 2. Вип. 192. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. - С. 516-524.
2. Павлова І. І. Теоретичні аспекти управління персоналом на підприємстві. *Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка.* – 2013. – Вип. 33. – С. 189-196.
3. Стратегія управління персоналом. Режим доступу: Електронний ресурс: <http://www.grandars.ru/college/biznes/strategiya-upravleniya-personalom.html>
4. Удалов Д.А. «Методические рекомендации по количественной оценке состояния корпоративного управления». // «Журнал Финансы и кредит». - 27(411) - 2010г.
5. Пархоменко Н.А. Середовище стратегічного управління персоналом. Науковий вісник ЛНАУ. – 2010. – No 17. – С. 172-180.
6. Романюк Л.М. Теоретичні аспекти стратегічного управління підприємством та його персоналом. Наукові праці КНТУ. – Економічні науки. – 2010. – Вип.17. – С. 210-218.

Рецензент д.е.н., професор Шубалий О.М.

УДК [330.101:163.14] (477)

Кічурчак М.В., д.е.н., професор

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФРАСТРУКТУРИ ОСВІТНІХ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано специфіку формування соціального капіталу в національній економіці на підставі оцінювання регіональних особливостей розвитку інфраструктури освітніх суспільних благ у

2000–2017 рр. Вивчено досвід Польщі щодо реорганізації мережі навчальних закладів за їхніми видами та окреслено ризики у сфері нагромадження соціального капіталу в Україні. Сформовано рекомендації з поліпшення стану соціального капіталу з урахуванням необхідності зменшення регіональних диспропорцій розвитку інфраструктури освітніх суспільних благ в українській економіці.

Ключові слова: соціальний капітал, освітні суспільні блага, інфраструктура, регіональна варіація, інтегральний коефіцієнт нерівномірності розміщення навчальних закладів, економіка України.

Кичурчак М.В.

ОЦЕНИВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ БЛАГ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

В статье проанализирована специфика формирования социального капитала в национальной экономике на основе оценивания региональных особенностей развития инфраструктуры образовательных общественных благ в 2000–2017 гг. Изучен опыт Польши относительно реорганизации сети учебных заведений за их видами и очерчены риски накопления социального капитала в Украине. Сформированы рекомендации по улучшению состояния социального капитала с учетом необходимости уменьшения региональных диспропорций развития инфраструктуры образовательных общественных благ в украинской экономике.

Ключевые слова: социальный капитал, образовательные общественные блага, инфраструктура, региональная вариация, интегральный коэффициент неравномерности размещения учебных заведений, экономика Украины.

Kichurchak M.

SOCIAL CAPITAL EVALUATION IN CONTEXT OF EDUCATIONAL PUBLIC GOODS INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN UKRAINIAN ECONOMY

The specific character of social capital formation in the national economy due to evaluation of regional peculiarities of educational public goods infrastructure development in 2000–2017 has been analyzed in the article. The Polish experience concerning the reorganization of the educational institutions network by their types was studied and risks in the field of social capital formation in Ukraine were structured. The author has formed recommendations for the improvement of social capital state taking into account the necessity of regional disproportions decreasing of educational public goods infrastructure development in Ukrainian economy.

Key words: social capital, educational public goods, infrastructure, regional variation, integral index of irregularity allocation of educational institutions, economy of Ukraine.

Постановка проблеми в загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Формування і нагромадження соціального капіталу (СК) в національній економіці передбачає існування галузей, що створюють сприятливі умови для розвитку людини і підвищення її здатності до соціальної комунікації. Серед цих галузей особливе місце посідає освітня діяльність як один з важливих чинників людського розвитку, підґрунтям чого є розбудова інфраструктури забезпечення суспільними благами (СБ) сфери освіти. Це зумовлене тим, що освіта сприяє формуванню низки синергетичних ефектів, які позитивно впливають на соціалізацію та екологізацію господарської діяльності, активізують інноваційну діяльність, поліпшують конкурентоспроможність економіки та СК. Інфраструктура СБ сфери освіти дає змогу охопити якомога ширше коло їхніх споживачів, підґрунтям чого є розгалуженість мережі навчальних закладів. У зв'язку з цим необхідно оцінити

особливості формування СК з урахуванням характеру варіативності різних видів інфраструктури освітніх СБ у розрізі регіонів. Крім того, в економіці України трансформують підходи до управління системою освіти з орієнтацією на децентралізацію і реорганізацію наявної мережі навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковане вирішення проблеми. Наукове пізнання теоретико-методологічних і прикладних засад формування СК з позиції освітньої діяльності та розвитку інфраструктурного забезпечення освітніх СБ має міждисциплінарний характер. І.Каленюком [1] вивчено досвід економічно розвинених країн світу щодо наявних критеріїв фінансування освітньої діяльності в умовах децентралізації управління системою освіти та окреслено напрями його адаптації до вітчизняної практики. Сформовано О.Макаровою [2] науково-методологічні підходи щодо визначення цілей модернізаційної освітньої політики в Україні, підґрунтям чого стали врахування основних закономірностей сучасного етапу економічного розвитку та необхідність активізації інноваційної діяльності. Детерміновано В.Новіковим [2] головні напрями розвитку професійно-технічної освіти на регіональному рівні з позиції функціоналізму під час розподілу повноважень державних і регіональних органів влади у цій сфері. Науковцями Н.Павліхою, І.Цимбалюк та Ю.Долиняк [4] ідентифіковано сутність регіонального ринку освітніх послуг, визначено його особливості і проблеми розвитку в економіці України.

Питання оптимізації навчальних закладів для формування мережі шкіл європейського зразка, створення прозорої системи управління освітою і забезпечення гарантованого рівня бюджетного фінансування освітніх послуг в умовах міжсекторальної децентралізації з'ясовано О.Кириленко і А.Марчук [5]. Проаналізовано Т.Затонацькою, О.Герасименко і М.Лаврентьєвим [6] характер розподілу видатків зведеного бюджету України на освіту за її просторовими рівнями та специфіковано чинники трансформації інституціонального середовища фінансування середньої освіти в контексті реформ міжбюджетних відносин і децентралізації. Визначено Л.Шевчук [7] головні проблеми функціонування регіональних освітніх систем і обґрунтовано теоретико-прикладні вектори інноватизації стандартів освіти в Україні як основи розвитку таких систем. На підставі економіко-статистичного аналізу взаємозв'язку показників кадрового потенціалу вищої освіти та науки в регіонах нашої країни і результатів інноваційної діяльності О.Гринькевич [8] встановлено наявність серйозних просторових асиметрій кількості фахівців вищої кваліфікації, обґрунтовано необхідність їхнього збереження у Донецькій та Луганській областях.

У контексті модернізації системи фінансування і управління освітньою сферою І.Сторонянською та Л.Беновською [9] розкрито особливості бюджетного забезпечення освіти об'єднаними територіальними громадами в Карпатському регіоні. На підставі міжкраїного порівняння наявних освітніх практик і структури СК Я.Алганом, П.Кахуком і А.Шлайфером структуровано значення освіти для формування СК [11]. Через побудову ендогенної моделі зростання з людським капіталом і різнорідними учасниками проаналізовано взаємозв'язки між фіскальним федералізмом і економічним зростанням Ф.Керніглом і Р.Лонгаретті [11]. Наукові розвідки знаних українських і зарубіжних учених-економістів, які охоплюють питання дотичні до розкриття основних закономірностей нагромадження СК з позиції фінансового забезпечення освітньої діяльності на національному і субнаціональному рівнях, визначення стану розвитку регіональних ринків освітніх послуг і реорганізації мережі навчальних закладів, є ґрунтовними і сприяють поступу економічної науки. Проте вимагають конкретизації

науково-методологічні підходи до оцінювання СК на підставі визначення характеру просторової диференціації інфраструктури надання освітніх СБ на регіональному рівні в національній економіці.

Цілі статті. Метою є визначення особливостей формування СК в контексті розвитку інфраструктурного забезпечення СБ сфери освіти в економіці України. Для цього оцінимо стан просторової диференціації розміщення навчальних закладів різних видів в Україні у 2000–2017 рр. за допомогою показників варіації, обчислимо інтегральний коефіцієнт нерівномірності навчальних закладів на 100 тис. га та його субкоефіцієнти для нашої країни та Польщі. Це дасть змогу розробити низку рекомендацій щодо мінімізації асиметрій розвитку інфраструктури надання освітніх СБ з огляду на необхідність нагромадження СК в національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В Україні існує розгалужена мережа навчальних закладів (табл. 1), що свідчить про відповідне інфраструктурне забезпечення надання СБ. Це дає змогу поетапно нагромаджувати СК з огляду на вік індивідів і поліпшувати соціальну взаємодію для вирішення спільних господарсько-екологічних завдань розвитку національної економіки. В Україні інфраструктура освітніх СБ має свої особливості просторового охоплення за видами навчальних закладів. Найвища концентрація таких закладів на 100 тис. га є в м. Києві, у десятки разів перевищуючи їхню середню кількість в Україні та м. Севастополі. Це зумовлене особливим статусом м. Києва, що сприяє активізації підприємницької діяльності, зосередженню значної частини фінансових ресурсів, посиленню внутрішніх міграційних процесів від периферії до центру. Для СК наявність такої просторової асиметрії свідчить не лише про негативні явища (його “відплив” з регіонів), а й позитивні (посилення просторової конкуренції). У часовому розрізі формування інфраструктурного забезпечення СБ сфери освіти зазнало низки змін за видами навчальних закладів. Середню кількість дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів на 100 тис. га в Україні, м. Києві та м. Севастополі поступово скорочували. Основною причиною цього є демографічна ситуація у нашій країні. Проте не це вплинуло й функціональна спроможність регіональних органів влади утримувати відповідні навчальні заклади, заходи з реформування відносин власності, інновації у сфері надання освітніх послуг. Для вищих навчальних закладів (ВНЗ) I–II рівнів акредитації ситуація є однією з найнесприятливіших. Якщо у 2000 р. їхня кількість на 100 тис. га становила 1,1 одиниця, то у 2017 р. – вже 0,6 (скоротили в 1,8 раза). Це є індикатором падіння престижності навчання у цих закладах, погіршення координації у системі освіти, зумовлених структурними змінами у національній економіці, модифікації характеру взаємодії із роботодавцями, полегшенням здобуття освіти у ВНЗ III–IV рівнів акредитації. У просторовому розрізі кількість ВНЗ III–IV рівнів акредитації на 100 тис. га залишалася стабільною у 2000–2017 рр. Для нагромадження СК така сталість є не лише ознакою сталості їхнього функціонування, а й дотримання паритету між освітніми рівнями. З огляду на наявні тенденції розвитку інфраструктури освітніх СБ в економіці України поліпшення СК пов’язане з розв’язанням демографічної кризи, створенням сприятливих соціально-економічних умов у регіонах для скорочення внутрішньої міграції, завершення реформування ВНЗ I–II рівнів акредитації.

Для оцінювання СК з позиції розвитку інфраструктури освітніх СБ важливо відстежити регіональні зміни за допомогою індикаторів варіації (табл. 2).

Таблиця 1.

Середня кількість навчальних закладів в Україні, м. Києві та м. Севастополі у 2000–2017 рр., навчальні заклади на 100 тис. га

Показник	Регіон	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*	2015	2016	2017
Дошкільні навчальні заклади	Україна	27,1	25,4	24,9	24,7	24,9	25,0	25,4	25,5	25,7	25,9	26,6	27,2	27,6	24,9	24,5	24,8	24,7
	м. Київ	821,8	807,4	796,7	799,0	802,6	801,4	807,4	811,0	811,0	812,2	820,6	827,8	826,6	741,6	712,9	724,9	730,9
	м. Севастополь	104,2	99,5	98,4	98,4	98,4	98,4	98,4	98,4	98,4	99,5	105,3	103,0	105,3
Загальноосвітні навчальні заклади	Україна	36,8	36,6	36,3	36,0	35,8	35,8	35,1	34,7	34,1	33,6	32,9	32,6	32,0	29,2	28,7	27,9	26,8
	м. Київ	594,5	627,9	632,8	636,4	638,8	638,8	640,0	638,8	635,2	628,0	617,2	613,6	604,1	605,3	593,3	588,5	589,7
	м. Севастополь	88,0	87,9	87,9	88,0	86,8	85,6	85,6	85,6	85,6	85,6	84,5	84,5	84,5
ВНЗ I–II рівнів акредитації	Україна	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,6	0,6	0,6	0,6
	м. Київ	55,0	56,2	59,8	59,8	61,0	59,8	59,8	53,8	52,6	56,2	55,0	51,4	49,0	35,9	35,9	35,89	35,89
	м. Севастополь	5,8	8,1	8,1	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8	5,8
ВНЗ III–IV рівнів акредитації	Україна	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
	м. Київ	79,0	80,1	78,9	77,8	77,8	75,4	81,3	81,3	82,5	82,5	84,9	86,1	86,1	84,9	84,9	80,1	83,7
	м. Севастополь	3,5	6,9	6,9	5,8	5,8	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	5,8	5,8	5,8

* – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Джерело: обчислено на підставі [12].

Таблиця 2.

Показники регіональної варіації кількості навчальних закладів за їхніми видами в Україні в 2000–2017 рр., навчальні заклади на 100 тис. га*

Роки	Дошкільні навчальні заклади			Загальноосвітні навчальні заклади			ВНЗ I–II рівнів акредитації			ВНЗ III–IV рівнів акредитації		
	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації
2000	26,403	81,211	0,341	38,583	189,490	0,357	1,050	0,252	0,478	0,407	0,074	0,669
2001	25,395	74,276	0,339	38,525	189,865	0,358	1,049	0,228	0,455	0,419	0,080	0,676
2002	24,855	72,170	0,342	38,356	191,916	0,361	1,056	0,217	0,441	0,428	0,086	0,685
2003	24,527	70,011	0,341	38,055	191,541	0,364	1,059	0,232	0,455	0,448	0,097	0,697
2004	24,484	72,494	0,348	37,747	193,217	0,368	0,978	0,237	0,498	0,461	0,110	0,719
2005	24,786	73,346	0,346	37,535	194,034	0,371	0,958	0,224	0,495	0,462	0,104	0,698
2006	24,837	69,990	0,337	37,241	193,229	0,373	0,896	0,219	0,522	0,473	0,100	0,668
2007	25,318	69,867	0,330	36,944	194,997	0,378	0,864	0,193	0,508	0,467	0,098	0,671
2008	25,593	72,875	0,334	36,536	194,422	0,382	0,824	0,191	0,531	0,471	0,097	0,662
2009	25,808	73,544	0,332	35,898	193,978	0,388	0,796	0,169	0,516	0,462	0,090	0,652
2010	26,080	74,005	0,330	35,434	190,834	0,390	0,783	0,161	0,513	0,458	0,087	0,642
2011	26,910	77,797	0,328	34,735	189,443	0,396	0,779	0,156	0,508	0,446	0,084	0,648
2012	27,452	77,181	0,320	34,394	188,229	0,399	0,765	0,153	0,512	0,426	0,077	0,654
2013	27,954	78,686	0,317	33,773	186,072	0,404	0,747	0,150	0,519	0,411	0,076	0,669
2014**	26,781	85,133	0,345	32,613	208,527	0,443	0,645	0,077	0,430	0,361	0,079	0,779
2015	26,564	89,513	0,356	32,164	206,372	0,447	0,629	0,080	0,451	0,376	0,072	0,714
2016	26,817	92,078	0,358	31,339	206,511	0,459	0,628	0,080	0,450	0,376	0,075	0,727
2017	26,781	95,629	0,365	30,071	192,256	0,461	0,630	0,082	0,453	0,373	0,069	0,702

* – без врахування м. Києва та м. Севастополя; ** – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Джерело: обчислено на підставі [12].

Середню кількість дошкільних навчальних закладів на 100 тис. га у регіональному розрізі до 2006 р. поступово скорочували, у 2006–2013 рр. – її збільшили, у 2014–2017 рр. – практично не змінювали. Щодо показника дисперсії таких закладів, то його динаміка була іншою. Якщо у 2000–2007 рр. його значення поступово зменшувалось, то від 2008 р. і дотепер – вже збільшувалось. Це свідчить про часткове ігнорування принципу однорідності надання освітніх послуг для дошкільних навчальних закладів на регіональному рівні в Україні. Щодо квадратичного коефіцієнта варіації дошкільних навчальних закладів, то його величина у 2007 р., 2010–2013 рр. свідчила про однорідність досліджуваної сукупності у розрізі регіонів. Для інших років перевищувала 0,330. Це опосередковано вказувало на зміну підходів регіональних органів влади щодо формування мережі дошкільних навчальних закладів, зумовлену посиленням їхньої просторової неоднорідності в Україні. Основними причинами цього є прихована приватизація дошкільних навчальних закладів, демографічні зміни, спричинені гібридною війною Російської Федерації з Україною, особливості розміщення за видами агломераційних утворень. Для СК такі тенденції розвитку цього виду інфраструктури СБ свідчать про наявність неоднозначностей під час його нагромадження у віковому аспекті. Зміна середньої кількості загальноосвітніх навчальних закладів має спадний характер, у 2017 р. порівняно з 2000 р. їхня кількість зменшилася на 8,512 одиниць на 100 тис. га (табл. 2). При цьому величину дисперсії цих закладів у 2000–2008 рр. поступово збільшували, у 2009–2013 рр. – незначно зменшили, у 2014–2017 рр. – знову зросла. Підґрунтям розвитку цього виду інфраструктури освітніх СБ була успадкована мережа навчальних закладів під час перебування України у складі СРСР. Фактично у регіонах України прагнули зберегти вже наявну інфраструктуру для забезпечення надання освітніх послуг, оскільки зміна характеру розсіювання досліджуваної ознаки була хвилеподібною. Від 2014 р. зміни головно зумовлені анексією АР Крим і тимчасовою окупацією окремих територій Донецької і Луганської областей. Згідно із динамікою величини квадратичного коефіцієнта варіації, яке у 2000–2017 р. зросло у 1,45 рази й перевищувало 0,330, посилювали неоднорідність мережі загальноосвітніх навчальних закладів. Це свідчить про наявність прихованих проблем у розвитку цього виду інфраструктури освітніх СБ. Оскільки відбулося послаблення формування належних синергетичних ефектів, які поліпшують взаємодії індивідів на регіональному рівні, визначають умови кооперації й координації діяльності. Особливістю участі загальноосвітніх навчальних закладах у процесах нагромадження СК в Україні має звужений характер.

Для ВНЗ I–II рівнів акредитації загальною закономірністю стало поступове скорочення їхньої мережі у розрахунку на 100 тис. га, вона у 2017 р. становила 57 % рівня 2000 р. (табл. 2). Особливістю є те, що значення дисперсії кількості ВНЗ I–II рівнів акредитації на 100 тис. га за цей період поступово скорочувалось і наближалось до 0. Це є своєрідним індикатором того, що у регіонах України використовували практично однакові підходи до формування мережі таких закладів на одиницю площі. Динаміка квадратичного коефіцієнта варіації ВНЗ I–II рівнів на 100 тис. га у 2000–2017 рр. перевищувала 0,330. У розрізі регіонів це свідчить про неоднорідність досліджуваної сукупності, причому у 2000–2003 р. тренд вказав на незначне її послаблення, у 2004–2013 рр. – на її посилення, у 2014–2017 рр. – відбулося різке скорочення значення цього коефіцієнта, згодом його величина збільшилася. У цьому виді інфраструктури освітніх СБ формування СК наражається на ризики системного характеру, пов'язані з низькою мотивацією суспільства до здобуття професійних кваліфікацій, виникненням дефіциту кадрів на відповідних сегментах ринку праці і порушенням цілісності освітнього простору України.

Тенденції розвитку ВНЗ III–IV рівнів акредитації вказують, що їхня мережа на 100 тис. га до 2006 р. ставала усе більш розгалуженішою, збільшившись від 2000 р. на 0,066 одиниць, або 1,2 раза, від 2007 р. – поступово почала скорочуватися (табл. 2). Щодо значення дисперсії ВНЗ III–IV рівнів акредитації на 100 тис. га, то зміна її величини відбувалася за такою ж траєкторією, що й попередній індикатор. Проте динаміка квадратичного коефіцієнта варіації у 2000–2017 рр. була дещо іншою. Особливістю є те, що за цим показником досліджувана сукупність є найбільш неоднорідною у розрізі регіонів України. Причинами цього є різний рівень урбанізованості території, диференціація соціально-економічного розвитку регіонів, культурно-історичні особливості становлення системи вищої освіти. Непрямо це вказує й на те, що на загальнонаціональному рівні в Україні не має чітких орієнтирів розвитку вищої школи, заходи освітньої політики у цій сфері мають декларативний характер, є реакцією на зміни кон'юнктури ринку освітніх послуг. Для СК це вказує на повільність удосконалення соціальних взаємозв'язків у регіоні, формалізм у підходах щодо здобуття знань. Стан просторової диференціації розміщення інфраструктурних об'єктів СБ сфери освіти в економіці України пропонуємо оцінювати за допомогою інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів:

$$K = 1 - \frac{\sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^m (L_{ij} / L_{maxj})}{m \cdot n} \quad (2)$$

де K – інтегральний коефіцієнт нерівномірності розміщення навчальних закладів на 100 тис. га, $0 \leq K \leq 1$; L_{ij} – середня кількість навчальних закладів на 100 тис. га j -ого виду в i -ому регіоні; L_{maxj} – найбільша кількість навчальних закладів на 100 тис. га j -ого виду серед усіх регіонів; i – номер регіону ($i=1,27$); j – вид навчального закладу ($j=1,4$). Якщо значення коефіцієнта дорівнює 0, то йдеться про рівномірність охоплення навчальних закладів на 100 тис. га; якщо ж – 1, то навпаки.

Згідно з даними табл. 1 розвиток інфраструктури освітніх СБ за видами навчальних закладів на 100 тис. га демонстрував суперечливі тенденції (табл. 3). Для дошкільних навчальних закладів значення відповідного субкоефіцієнта у 2000–2013 рр. демонструвало тенденцію до зменшення (на 21 %). Тобто заходи регіональних органів влади у цій сфері орієнтували на створення розгалуженої мережі цих навчальних закладів для поліпшення рівномірності розміщення і забезпечення доступності їхніх послуг цільовій категорії споживачів. Від 2014 р. і дотепер ситуація протилежна, свідчить про посилення нерівномірності розміщення дошкільних навчальних закладів у просторовому аспекті. Основними причинами цього стали порушення територіальної цілісності України, зміна пріоритетів соціально-економічного регіонального розвитку, реформа освітньої галузі. Для загальноосвітніх навчальних закладів і ВНЗ I–II рівнів акредитації у 2000–2017 рр. характерним стало збільшення нерівномірності їхнього розміщення на 100 тис. га у регіональному розрізі з незначним її зменшенням в окремі періоди (табл. 3). Це зумовлене чинниками реорганізації наявної інфраструктури освітніх СБ, змінами вектора реформування сфери освіти в економіці України, скороченням фінансування цих навчальних закладів. Для ВНЗ III–IV рівнів акредитації у 2000–2008 рр. простежували тенденцію, пов'язану із зменшенням нерівномірності їхнього розміщення на 100 тис. га, у 2009–2016 рр. відбувалися зворотні процеси, бо рівномірність їхнього просторового охоплення погіршували, у 2017 р. зафіксовано рух у бік зменшення цієї нерівномірності. Це є індикатором того, що процес формування СК з огляду на ці види інфраструктури освітніх СБ перебуває під дією поточної соціально-економічної і політичної ситуації в Україні.

Динаміка інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів свідчить про існування регіональної диференціації інфраструктури освітніх СБ (табл. 3). Якщо до 2011 р. хвилеподібно асиметричність мережі навчальних закладів зменшували, то від 2012 р. і дотепер на регіональному рівні її посилили, особливий вплив на це мала анексія АР Крим і тимчасова окупація окремих територій Донецької і Луганської областей. Це стало одним з головних чинників порушення цілісності освітнього простору України, відповідно, зумовивши погіршення середовища формування СК. Крім того, динаміка величини інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів у 2000–2017 рр. опосередковано вказує на млявість протікання освітньої реформи, її інертність в досягненні прогресивних зрушень під час формування СК в економіці України. На нашу думку, важливо у стратегії реформування сфери освіти звернути увагу на розроблення заходів, націлених на зменшення просторової асиметрії інфраструктури освітніх СБ задля поліпшення середовища соціальної взаємодії індивідів і поновлення цілісності освітнього простору.

Таблиця 3.

Динаміка інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів та його субкоефіцієнтів за регіонами України в 2000–2017 рр.*

Роки	Субкоефіцієнти				Інтегральний коефіцієнт
	Дошкільні навчальні заклади, закладів на 100 тис. га	Загальноосвітні навчальні заклади, закладів на 100 га	ВНЗ I–II рівнів акредитації, закладів на 100 тис. га	ВНЗ III–IV рівнів акредитації, закладів на 100 тис. га	
2000	0,501	0,430	0,591	0,645	0,542
2001	0,474	0,433	0,585	0,634	0,531
2002	0,465	0,437	0,582	0,655	0,535
2003	0,446	0,443	0,575	0,639	0,526
2004	0,443	0,447	0,601	0,619	0,527
2005	0,431	0,449	0,597	0,640	0,529
2006	0,428	0,451	0,623	0,631	0,533
2007	0,411	0,455	0,630	0,623	0,530
2008	0,407	0,457	0,636	0,604	0,526
2009	0,402	0,461	0,630	0,608	0,525
2010	0,402	0,457	0,622	0,611	0,523
2011	0,405	0,469	0,617	0,622	0,528
2012	0,398	0,471	0,624	0,638	0,533
2013	0,393	0,477	0,626	0,651	0,537
2014**	0,481	0,539	0,652	0,706	0,594
2015	0,486	0,541	0,662	0,701	0,597
2016	0,481	0,545	0,661	0,706	0,598
2017	0,485	0,529	0,659	0,684	0,589

* – без врахування м. Києва та м. Севастополя; ** – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Джерело: обчислено на підставі [12].

Порівняння тенденцій формування СК в економіці України в контексті розвитку інфраструктури СБ передбачає оцінювання ситуації у Польщі. Це зумовлене тим, що ця країна, як і Україна, провела реформу сфери освіти на підставі децентралізації управління нею. Хоча наявні деякі статистичні розбіжності у структуруванні навчальних закладів за їхніми видами у Польщі та Україні, проте вони не матимуть значного впливу на визначення основних закономірностей розвитку інфраструктури освітніх СБ. Вважаємо, що для нашої країни характер розвитку польської мережі навчальних закладів є своєрідним індикатором того, яку систему формування і нагромадження СК прагнуть створити у перспективі в Україні.

Згідно з даними табл. 4 у Польщі порівняно з Україною існує розгалуженіша мережа дошкільних навчальних закладів, що створює кращі умови для просторового охоплення потенційних споживачів освітніх СБ, полегшуючи їхню доступність та диверсифікуючи можливості вибору. Особливістю є те, що значення дисперсії і квадратичного коефіцієнта варіації є вищими, ніж в Україні. Це є індикатором того, що під час розміщення дошкільних навчальних закладів на 100 тис. га у Польщі не дотримано принципу забезпечення їхньої рівномірності. У Польщі у 2009–2017 рр. значення дисперсії та квадратичного коефіцієнта поступово зростало. Це свідчить про посилення на регіональному рівні диференціації розміщення цього виду інфраструктури освітніх СБ, зумовлюючи й просторові асиметрії формування СК у цій країні.

Подібні тенденції демонструє й динаміка загальноосвітніх навчальних закладів Польщі за аналізований період (табл. 4). Особливістю є те, що на 100 тис. га найбільше є початкових шкіл, найменше – загальних середніх шкіл. Головними причинами стали зміна підходів до надання освітніх послуг з огляду на характер дорослішання учнів, диверсифікація можливостей одержання спеціалізованих знань і вибору майбутніх видів діяльності. Для України такі закономірності розвитку цього виду інфраструктури освітніх СБ Польщі непрямо вказують на ймовірний сценарій формування мережі загальноосвітніх навчальних закладів (започаткування процесів укрупнення, посилення спеціалізації). Для СК це стає додатковим чинником посилення ризиків соціальної дезінтеграції та ослаблення міжгрупових зв'язків індивідів для вирішення спільних економічних, екологічних і соціальних питань.

Стосовно професійно-технічної освіти і вищої освіти, то у Польщі кількість таких закладів на 100 тис. га є розгалуженішою порівняно з Україною. Їхня динаміка у 2009–2017 рр. свідчить про те, що у Польщі ці види інфраструктури освітніх СБ поступово реорганізують. Основними чинниками цього є демографічна ситуація, міграційні процеси та зміна підходів до розвитку освітніх СБ у зв'язку із набуттям членства в ЄС. Зміна величини дисперсії та квадратичного коефіцієнта варіації за цими видами інфраструктури освітніх СБ вказує на те, що у розрізі регіонів Польщі однорідність досліджуваної сукупності послабили. З позиції нагромадження СК для нашої країни слід уважно вивчити досвід Польщі з проведення освітньої реформи в умовах децентралізації для того, щоб мінімізувати втрати, пов'язані з посиленням регіональних диспропорцій формування цього виду інфраструктури освітніх СБ.

У Польщі зміна величини інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів вказувала на те, що асиметричність інфраструктури освітніх СБ на регіональному рівні не зазнала суттєвих змін, у 2009–2017 рр. цей показник був в околі 0,594 (табл. 5). Для дошкільних навчальних закладів динаміка інтегрального субкоефіцієнта нерівномірності їхнього розміщення за цей період була спадною (просторова однорідність посилювалась); для загальноосвітніх навчальних закладів – прагнули зменшити нерівномірність розміщення, до 2017 р. – її посилити. Для професійно-технічних училищ Польщі у 2009–2013 р. величина відповідного інтегрального субкоефіцієнта зменшувалась, у 2014–2017 рр. – почала зростати, для ВНЗ значення цього субкоефіцієнта у 2017 рр. зменшилося на 8 % порівняно з 2009 р.

Особливістю є те, що зміна просторової диференціації різних видів інфраструктури освітніх СБ мала різновекторний характер.

Спільним для України і Польщі стало те, що в обох країнах регіональні диспропорції розвитку інфраструктури СБ сфери освіти не вдалося пом'якшити.

Для СК ця тенденція є несприятливою, бо вказує на нерівномірність його формування в контексті наявної інфраструктури освітніх СБ.

Реформа у сфері освіти Польщі не повною мірою сприяла подоланню регіональних асиметрій розміщення інфраструктури освітніх СБ.

Таблиця 4.

Показники регіональної варіації кількості навчальних закладів за їхніми видами в Польщі в 2009–2017 рр., навчальні заклади на 100

тис. га

Роки	Дошкільні навчальні заклади			Загальноосвітні навчальні заклади									Професійно-технічні училища			Школи для осіб із середньою освітою			Вищі навчальні заклади		
				Початкова школа			Нижча середня школа			Загальна середня школа									середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації
	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації	середнє значення	дисперсія	квадратичний коефіцієнт варіації						
2009	60,5	924,9	0,503	44,4	511,8	0,510	21,5	148,5	0,567	7,7	18,7	0,561	7,5	15,1	0,515	10,8	42,7	0,605	1,4	0,8	0,636
2010	63,1	981,5	0,496	44,2	506,9	0,509	21,6	151,2	0,569	7,6	17,9	0,554	7,5	14,7	0,514	9,9	42,7	0,659	1,4	0,8	0,638
2011	65,5	1083,4	0,503	43,7	503,9	0,513	21,8	152,5	0,567	7,6	17,0	0,544	7,3	14,3	0,515	9,5	41,0	0,671	1,4	0,8	0,631
2012	67,3	1160,3	0,506	43,0	500,8	0,520	21,9	152,8	0,565	8,5	21,3	0,544	6,9	10,9	0,481	9,2	39,8	0,684	1,4	0,8	0,642
2013	70,7	1282,5	0,506	42,8	500,7	0,523	22,0	154,0	0,565	8,0	19,4	0,547	6,8	11,0	0,490	8,4	30,6	0,663	1,3	0,7	0,626
2014	71,1	1285,6	0,504	43,0	507,0	0,524	22,1	155,1	0,565	7,3	15,1	0,535	6,5	10,8	0,504	8,0	28,2	0,660	1,4	0,7	0,630
2015	69,4	1242,7	0,508	43,0	510,6	0,525	22,2	159,1	0,568	7,1	15,1	0,547	6,4	10,7	0,515	8,0	26,7	0,650	1,3	0,7	0,630
2016	71,1	1329,9	0,513	42,9	512,9	0,528	22,3	158,9	0,565	7,1	14,4	0,537	6,3	10,4	0,509	7,9	25,3	0,638	1,2	0,5	0,596
2017	72,0	1369,6	0,514	45,8	609,5	0,539	5,1	3,4	0,363	7,1	14,8	0,543	6,3	10,3	0,510	7,3	21,6	0,635	1,2	0,6	0,605

Джерело: обчислено на підставі [13].

Підґрунтям цього є соціально-економічні відмінності розвитку польських регіонів та їхня спроможність фінансувати утримання відповідних навчальних закладів. Тому в Україні необхідно ґрунтовніше підходити до проведення освітньої реформи, буручи до уваги оцінювання можливих результатів децентралізації управління сферою освіти. Для формування СК важливим є окреслення чіткої стратегії реформування української інфраструктури освітніх СБ задля збереження цілісності освітнього простору.

Таблиця 5.

Динаміка інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів та його субкоефіцієнтів за регіонами Польщі в 2009–2017 рр.*

Роки	Субкоефіцієнти							Інтегральний коефіцієнт
	Дошкільні навчальні заклади, закладів на 100 тис. га	Загальноосвітні навчальні заклади, закладів на 100 тис. га			Професійно-технічні училища, закладів на 100 тис. га	Школи для осіб із середньою освітою, закладів на 100 тис. га	ВНЗ, закладів на 100 тис. га	
		Початко ва школа	Нижча середня школа	Загальна середня школа				
2009	0,548	0,515	0,588	0,627	0,618	0,683	0,610	0,598
2010	0,545	0,520	0,588	0,621	0,618	0,689	0,611	0,599
2011	0,547	0,527	0,586	0,617	0,597	0,693	0,611	0,597
2012	0,547	0,531	0,585	0,623	0,600	0,685	0,616	0,598
2013	0,547	0,532	0,586	0,619	0,611	0,685	0,594	0,596
2014	0,539	0,532	0,587	0,629	0,619	0,677	0,592	0,597
2015	0,533	0,535	0,585	0,622	0,615	0,672	0,582	0,592
2016	0,537	0,559	0,435	0,619	0,617	0,669	0,559	0,571
2017	0,536	0,571	0,598	0,636	0,624	0,664	0,566	0,599

Джерело: обчислено на підставі [13].

Висновки. Отже, запропоновано науково-методологічні підходи до оцінювання особливостей формування СК з огляду на розвиток інфраструктури освітніх СБ в економіці України. Для визначення характеру просторової диференціації розміщення навчальних закладів в Україні обчислено такі показники, як середня кількість відповідних навчальних закладів на 100 тис. га, дисперсія і квадратичний коефіцієнт варіації. Динаміка цих показників у 2000–2017 рр. виявила, що в економіці України існують тенденції до посилення регіональної диференціації розміщення навчальних закладів на 100 тис. га, що загрожує формуванню СК. Для характеристики регіональних диспропорцій у розвитку інфраструктури СБ сфери освіти визначено інтегральний коефіцієнт нерівномірності розміщення навчальних закладів. Зміна його величини в Україні у 2000–2017 рр. засвідчила послаблення просторової однорідності формування мережі цих закладів. Для виявлення ризиків формування СК в економіці України оцінено показники регіональної варіації кількості навчальних закладів за їхніми видами на 100 тис. га і динаміку інтегрального коефіцієнта нерівномірності розміщення навчальних закладів у Польщі. На нашу думку, нагромадження СК в економіці України на підставі мінімізації регіональної асиметрії розвитку інфраструктури освітніх СБ пов'язане із забезпеченням цілісності освітнього простору, модифікацією існуючих підходів до обґрунтування стандартів розміщення навчальних закладів, врахуванням наявної демографічної ситуації та стану гібридної війни з Російською Федерацією. Перспективи подальших досліджень орієнтують на структурування чинників формування СК в національній економіці умовах фіскальної децентралізації.

Список використаних джерел:

1. Каленюк І.С. Напрями трансформації механізмів фінансування освіти в сучасному світі. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1 (29). С. 24–36.
2. Макарова Е.В. Образование в модернизационном обществе: цели и приоритеты для Украины. *Демографія та соціальна економіка*. 2014. № 1 (21). С. 27–47.
3. Новіков В.М. Розвиток професійно-технічної освіти в умовах децентралізації системи управління в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 2 (30). С. 126–137.
4. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Долиняк Ю.О. Особливості розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні. *Економіка та суспільство*. 2018. № 15. С. 540–544.
5. Кириленко О.П., Марчук А.П. Модернізація бюджетного забезпечення освіти в рамках секторальної децентралізації. *Фінанси України*. 2018. № 6. С. 75–90.

6. Затонацька Т.Г., Герасименко О.О., Лаврентьев М.М. Інституціональний інструментарій формування видатків на загальну середню освіту в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 8. С. 91–105.
7. Шевчук А.В. Стандартизація освіти як важлива умова розвитку регіональних освітніх систем. *Регіональна економіка*. 2013. № 1. С. 107–113.
8. Гринькевич О.С. Кадровий потенціал освіти і науки України у контексті інноваційної активності її регіонів. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 113–119.
9. Сторонянська І.З., Бенюк Л.Я. Бюджетне забезпечення сфери освіти в територіальних громадах Карпатського регіону: виклики сучасних реформ. *Фінанси України*. 2017. № 7. С. 7–24.
10. Algan Ya., Cahuc P., Shleifer A. Teaching Practices and Social Capital. *American Economic Journal: Applied Economics*. 2013. № 5 (3). P. 189–210.
11. Cerniglia F., Longaretti R. Federalism, Education-Related Public Good and Growth when Agents are Heterogeneous. *Journal of Economics*. 2008. № 109 (3). P. 271–301.
12. Державна служба статистики України. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
13. Statistics Poland. Режим доступу : <https://stat.gov.pl/en/topics/statistical-yearbooks/statistical-yearbook-of-the-regions-poland-2018,4,13.html>.

UDC 338.46

Kuchyn S.P., Doctor of economic science, assistant professor, Professor of the Department of Economics of Enterprise, Marketing and Economic Theory, Luhansk National Agrarian University, Starobilsk.

THE FORMATION OF PRIORITY DIRECTIONS OF THE STRATEGY OF STATE REGULATION BY THE ECONOMIC MECHANISM OF THE SPHERE OF CULTURE IN UKRAINE

Purpose. The purpose of the study is to identify current trends in the strategy of state regulation of the economic mechanism of the sphere of culture in Ukraine.

Design/methodology/approach. During the study, the classical methods of scientific knowledge (analysis, synthesis, grouping, analytical, forecasting, studying of scientific and statistical sources) were used.

Findings. The problem of choosing of the priorities of the strategy of state regulation by the economic mechanism of the sphere of culture is extremely relevant, considering the structural changes in economy of Ukraine and manifestations of crisis phenomena. We propose to improve the state regulation by the economic mechanism of the sphere of culture in Ukraine on the basis of introduction of elements aimed at its reforming and consisted of a group of administrative, organizational and economic methods. The group of administrative methods includes the use of motivational means, the provision of an appropriate legal framework and the use of an arsenal of methods of non-material incentives. There must be a correspondence between the main purpose of improving of the state regulation by the economic mechanism in the field of culture and the such organizational methods: training and qualification improvement; creation and implementation of management and monitoring; effective management; appropriate analytical support. Economic methods of improving of the state regulation by the sphere of culture include the economic benefits, the material incentives, the use of effective methods and effective tools of fundraising. However, there are a significant number of unresolved issues and contradictions in the field of remuneration. One of them is the absence of a solid dependence of the wage on the actual efforts of the employee. The fee system of remuneration in cultural institutions needs to be more widely implemented, but without reducing the link between remuneration and collective achievements.

Research limitations/implications. The obtained results and conclusions are the basis for in-depth scientific research of the problems of development of the national and world socio-cultural sphere.

Originality/value. Results and conclusions can be used in the development of national economy development programs, in the formation of a modernization strategy for modern economic systems. The practical value of the work consists in the fact that the provisions and practical recommendations make it possible to solve the broken scientific and practical problem, and the results of the research, which are of an applied nature, can have practical application in the activities of government and local self-governments.

Keywords: state regulation, economy, mechanism, culture, strategy.

Кучин С. П.